

Hegel puhuttelee nykyaikaa

■ PEKKA WAHLSTEDT

G. W. F. Hegel: *Taiteenfilosofia. Johdanto estetiikan luentoihin.* Gaudeamus 2013.

Harva filosofi on käsitelty niin monia kulttuurin alueita kuin G. W. F. Hegel. Hän on kirjoittanut kirjoja muun muassa oikeusfilosofiasta, uskonnonfilosofiasta, (dialektisestä) logiikasta, historianfilosofiasta ja estetiikasta. Syy tähän on filosofien ja teologien: Hegelin filosofian lähtökohtana on kaiken huomaansa sulkeva maailmanhenki. Eri aikakaudet ja kulttuurit sekä niiden alueet ovat hengen erilaisia ilmenemismuotoja. Maailmanhenki ei olekaan pysyvä ja valmis jumaluus, vaan se kehittyy ajassa siten, että jokainen aikakausi ja kulttuuri heijastaa jotain hengen kehitysvaihetta. Tämän kehityksen päämääränä on maailmanhengen täydellinen tietoisuus itsestään ja vapaudestaan.

Taiteenfilosofia on laajemman Hegelin estetiikkaa käsittelevän teoksen johdanto-osa. Ulkoisesti pieni ja vaatimaton kirja on sisällöllisesti painavampi ja haastavampi kuin monet nykyajan filosofiset teokset.

Hengen korkein kehitystaso on – tietysti – filosofia, koska filosofia edustaa tietoisuutta puhtaimmillaan ja kirkkaimmillaan. Myös uskonto ja taide ovat tärkeitä hengen ilmenemismuotoja. Tosin *Taiteenfilosofiassa* Hegel esittää kummallisen ja järkyttävänkin väitteen, että taiteen kultakausi olisi jo kaukana takana, antiikin Kreikassa.

Kirjassa tulee esiin Hegelin laajan filosofian lähtökohta, joka te-

kee seikkaperäisine perustelui-
neen ymmärrettäväksi edellä mainitun provosoivan väitteen taiteen kukoistuksen lopusta. Mutta miksi maailmanhengen kehitys on jättänyt taiteen taakseen ja mistä syystä?

Hegel jakaa taiteen kehityksen kolmeen vaiheeseen. Egyptin, Intian ja muiden itämaiden taide edustaa ensimmäistä vaihetta, antiikin Kreikan toista ja kristillisten länsimaiden taide kolmatta vaihetta.

Taiteen tehtävä on tuoda ja esittää henkeä aistimellisesti väriin, muotojen ja äänen välityksellä. Tässä piilee myös taiteen akilleenkantapä, koska kaikkialla läsnä olevaa ja näkymätöntä henkeä ei voi täysin esittää rajallisin aistimellisin keinoin. Mutta taiteen historiasa sitä on lähestytty askel askeleelta.

Itämaiden taide oli hahmotonta ja sekavaa – se vasta hapuili kohti henkeä ja henkistä tietoisuutta –, etenkin egyptiläiset ihmisen ja eläimen sekasikiöt ilmentävät tätä alkukantaisuutta. Egyptin kuuluisa sfinksi edusti jo siirtymää toiseen taiteen vaiheeseen. Eläimen ruumiista työntyy esiin ihmisen pää kuin syöksyäkseen ulos animaalisesta vankilastaan. Kreikkalaisessa tarussa sfinksi syöksyykin rotkoon, koska sankari Oidipus osaa vastata arvoitukseen siitä, mikä kulkee aamalla neljällä jalalla, päivällä kahdella ja illalla kolmella jalalla. Vastaus, ihminen, symboloi samalla siirtymää Kreikan kuvanveistoon.

Antiikissa itämainen hahmotomuus ja sekavuus vaihtuu täydellisiä ihmisiä ja ihmisenäköisiä jumalia esittäväksi kuvanveistoksi. Näin veistosten avulla kreikkalaiset toteuttivat Delfoin oraakkelin kuuluisaa elämänohjetta: tunne itsesi!

Antiikissa, jossa muoto saavutti täydellisyytensä, kuitenkin myös

muotoihin sidottu taide saavutti huippunsa. Kristinuskon inspiroimissa länsimaissa ulkoisten aistimellisten muotojen tilalle tulee sisäänpäin kääntynyt mietiskely ja hartaus. Tämä näkyy keskiajan ja renessanssin Pyhää Mariaa, apostoleita ja pyhimyksiä esittämissä maalauksissa. Niiden hahmot ovat hieman poissaolevia ja hahmojen sisäistä hartautta heijastavat kasvot kutsuvat katsojaa katsomaan pintaa syvemmälle.

Hegelin mukaan sisäistä hengen todellisuutta pystyi parhaiten ilmaisemaan runous, jonka huippua hänen aikanaan edustivat Goethe ja Schiller. Vaikka runotkin rakentuvat musteella vedetyistä viivoista ja koukeroista, fyysiset sanat viittaavat täysin erilaiseen näkymättömään ja henkiseen ajattelun todellisuuteen.

Länsimaissa hengen korkeimman kruunun saa filosofia, jossa henki ilmenee puhtaana ja täyden tietoisuutensa saavuttaneena, mikä Hegelin mukaan huipentuu juuri koko maailmanhistorian ja kaikki kulttuurin alat käsittävässä Hegelin filosofiassa.

Siitä huolimatta tai paremminkin juuri sen takia, että Hegelin mielestä taide on törmännyt rajoihinsa, *Taiteenfilosofialla* on annettavaa nykyajalle ja -taiteelle. En tiedä, ovatko modernin taiteen pioneerit lukeneet Hegelin estetiikkaa. Mutta eikö modernin taiteen pyrkimys murtaa tai tuhota muoto sekä tuoda julki ja vapauttaa muodon vankina oleva tyhjyys ja olemattomuus ole kuin suora vastaus Hegelin heittämään haasteeseen?

Toisaalta Hegel herättää pohtimaan taiteen tulevaisuuden mahdollisuuksia. Miten pitkälle taide voi mennä muodon tuolle puolen?

Käyttään modernikin taide aistimellisiä muotoon sidottuja välineitä, kuten ääniä, värejä, kuvia ja muita vastaavia.

Monesti tietynlaisesta filosofiasta totalitarismista ja kaiken kattavan järjestelmän rakentamisesta syytetty Hegel avaa myös portit taiteen tulkintojen kirjavuudelle ja moninaisuudelle. Jokainen taide-teos on historiallinen sekä sidottu tietyn ajan uskomuksiin, maailmankuvaan, moraaliin ja tapoihin. Jokainen aika voi siksi löytää samasta taideteoksesta aivan erilaisia merkityksiä ja arvoituksia. Tämä tietysti horjuttaa myös Hegelin itsensä käsityksiä taiteen rajoista, sillä joku voi tulkita vaikkapa sfinksin tarinan aivan toisin kuin Hegel.

Samoin Hegelin käsitys yleensä siitä, että historia kehittyy tietyllä tavalla tiettyyn suuntaan, kyseenalaistuu, kun taideteokset ja kulttuurit arvotetaan ja tulkitaan eri tavoin. Ilmentään Hegelin käsitys, että juuri länsimaat edustavat kehityksen huippua ja itämaat ovat kaikin tavoin lapsen kengissään, toisaalta länsimaista ylimielisyyttä ja omahyväisyyttä räikeimmillään.

Kaiken kaikkiaan *Taiteenfilosofia* on ristiriitaisuuksineen mainio esimerkki Hegelin dialektiikasta, eli siitä, että kaikki asiat ovat sisäisesti ristiriitaisia – mikä juuri pitää ne luovassa ja inspiroivassa liikkeessä. Hegelin filosofiaa ovatkin hyödynäneet aivan päinvastaisilla linjoilla liikkuvat ajattelijat Marxista Nietzscheen. Myös *Taiteenfilosofia* puhuttelee ja keskusteluttaa nykyajan lukioita yhtä paljon ja hedelmöittävästi kuin oman aikansakin.

Kirjoittaja on vapaa kriitikko ja toimittaja.